

В.П. Прищеп,
старший викладач;
О.В. Прищеп,
викладач

(Житомирський державний університет)

ХУДОЖНІЙ ПЕРЕКЛАД ЯК РЕТРАНСЛЯТОР КУЛЬТУРИ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

У статті досліджено міжлітературні зв'язки та роль художнього перекладу в процесі взаємозбагачення національних культур. Художній переклад розглядається як засіб залучення учнів до світової культури на уроках іноземної мови та літератури.

Література кожного народу має свої особливості, свою національну специфіку. Своєрідним є і розвиток кожної літератури. Він, зумовлений, насамперед самобутніми шляхами історичного життя народу. Але разом із тим у розвитку різних літератур є чимало спільних рис, одні з яких виникають незалежно від зв'язку з іншими літературами, інші – внаслідок взаємозв'язків і впливу літератур інших народів. Зв'язки між літературами почалися дуже давно, разом з економічними, політичними й культурними стосунками народів. У різні епохи вони мали свої особливості, які наукою ще досконало не вивчені. Передумовою взаємодії в галузі культури й літератури є єдність закономірностей розвитку суспільства, які відбиваються в мистецтві. Нерівномірність суспільного розвитку різних народів породжує і різний час появи тих чи інших особливостей художнього мислення. Але подібні особливості суспільного розвитку, хоч і в різні часи, ведуть до виникнення в різних літературах подібних або близьких творчих напрямків, методів, творчих контактів. Науці відомі різні форми літературної взаємодії: запозичення, наслідування, стилізація, образна аналогія та ін. Взаємодія літератур – один із процесів функціонування мистецтва слова, і зароджується він разом з виникненням літератури. Процеси взаємодії досить різноманітні. В ході взаємодії змінюється сприйняття літератури, взаємовідносини між літературою й суспільством, у середині якого ця література зароджується, і цьому новому суспільству література продовжує служити як національне, загальнолюдське надбання.

Академік М.Л. Конрад зауважував, що інтенсифікація літературних зв'язків настає, як правило, "в моменти великих історичних поворотів", які визначають національне життя країн і народів. Звідси, з досвіду багатовікового розвитку національних культур випливає ще один висновок: епохи, яким характерний поштовх літературний обмін, були водночас епохами бурхливого розвитку самих національних культур [1:32]. Але що приваблювало й приваблює один народ у культурі іншого народу? Це, насамперед, – нові ідеї, які перетворюють світ, свіжий оригінальний колорит "чужої культури", її національні, неповторні форми, в яких виражені передові гуманістичні ідеї. "Чуже" стає "своїм" завдяки складній і наполегливій праці над освоєнням "іншомовного джерела". Цю діалектику національного та інтернаціонального можна краще розкрити саме шляхом порівняльного вивчення літератури, почавши від "підвалин", від з'ясування внутрішніх пружин розвитку кожної літератури, а відтак взаємопов'язаних і взаємодіючих літератур. Об'єктивним законом розвитку літератури й усієї культури є те, що плоди духовної діяльності окремих націй стають загальним надбанням. Національна односторонність і обмеженість стають неможливими, і з багатьох національних та місцевих літератур утворюється одна всесвітня література. Національні літератури, попри всю самобутність, виступають складниками регіонального та світового літературного процесу і підпорядковуються загальним закономірностям. І. Франко зазначав: "Національні культури взагалі й літератури зокрема розвиваються не по одному шаблону, бо залежать від комплексу місцевих умов – соціальних, історичних, етнічних, географічних тощо" [2:383]. У літературних явищах І. Франко вбачав поєднання "свого, місцевого, оригінального, своєрідного з привозним, чужим, перейнятим із довговікових міжнародних зносин" [2:385]. Але при цьому особливу роль він цілком слушно приділяв тому, що кожна національна література "вносить свого в загальну скарбівню літературних тем і форм" [2:385]. Міжнародні літературні взаємини – складний багатогранний процес, що включає ряд аспектів. Основні, визначальні серед них такі: по-перше, типологічні сходження, відповідності, аналогії між літературними явищами в різних письменствах, що народжується дією спільних закономірностей і чинників суспільного й художнього розвитку, і, по-друге, контактено-генетичні зв'язки національних літератур, які мають різні форми й прояви. Існували й інші аспекти міжнародного літературного спілкування, які на певних етапах розвитку літератури відіграють важливу роль і не зводяться ні до контактено-генетичних зв'язків, ні до типологічних розбіжностей чи відповідностей. Це відображення життя, історії певного народу в літературі інших країн і зворотній процес, тобто іноземна тематика в даній національній літературі. Ця форма літературного спілкування відіграє особливо важливу роль на ранніх етапах взаємовпливів літератур, готуючи ґрунт для появи й розвитку більш складних форм.

Наукова зацікавленість проблемами міжкультурних зв'язків літератур виникла наприкінці XVIII ст. (Й.Г. Гердер, Й.В. Гете). Найбільш повне відображення питання таких взаємозв'язків отримали в працях представників порівняльного методу в літературознавстві, який сформувався протягом XIX-XX ст. Значний внесок у дослідження цієї проблеми зробили М. Драгоманов, І. Франко, О. Білецький. Деякі її аспекти знайшли відображення в дослідженнях Д.С. Лихачова, М.Б. Храпченка, В.М. Жирмунського, Н.І. Конрада, А.В. Волкова, В.Г. Матвійшина та ін.

К.М. Нартов класифікує літературні зв'язки таким чином:

1. Контактні зв'язки у творчості окремих авторів.
2. Генетична спорідненість літературних явищ.

3. Літературна трансплантація (перенесення суттєвих явищ однієї літератури в іншу та їх засвоєння).
4. Типологічні сходження (зв'язки на рівні теми, ідеї образів, сюжетів, елементів стилю).
5. Художній переклад [3:5].

Історія перекладу налічує 5000 р. [4:112], а сучасна теорія перекладу сформувалась у самостійну філологічну науку лише 5-6 десятиріч тому. У сучасному розумінні художній переклад визначають як вид літературної творчості, у процесі якої твір, написаний однією мовою, відтворюється іншою. У світлі концепцій культури як моделі (картини) світу зрозуміло, що "переклад, поруч з іншими спорідненими формами запозичення дає змогу пізнати духовні цінності ближніх і давніх племен та народів, включаючи набуте в дедалі ширше коло власних уявлень про світ" [5:5]. Художній переклад – це завжди взаємодія і взаємовплив культур, до яких належить текст оригіналу й текст перекладу. Цей вплив не можна звести тільки до мовної взаємодії, він охоплює всі сторони життя, відображені в художньому творі, особливий національний колорит, йому притаманний, національну своєрідність оригінального твору. Перекладна література, очевидно, найбільш адаптований набуток чужих культур завдяки особливому матеріалу цього мистецтва – мові. Картина (модель) світу оригінального твору накладається на картину (модель) світу інших культур. Художній переклад – передусім явище даної літератури, отже, й даної мови. Більше того, переклад художньої літератури тільки тоді здійснює свої функції, коли це переклад творчий, коли він доходить до читача, коли він є фактом рідної літератури. Перекладний твір має справляти на читача таке ж враження, як і оригінал.

Протягом багатьох сторіч мистецтво перекладу будувалось на двох принципах:

- 1) переклад точний, із збереженням порядку слів, граматичних, мовних конструкцій;
- 2) переклад вільний, із збереженням змісту оригіналу, найбільш наближений до поняття "художній".

На різних етапах історії перекладу ці принципи перебували в постійній взаємодії, вони часто взаємодоповнювали один одного, іноді взаємовиключали. Гармонійне поєднання цих принципів в одному перекладі практично неможливе, але є тим ідеалом, до якого будуть прямувати перекладачі. Тільки завдяки перекладу справді гідні цього твори входять у контекст різних культур, стають загальновідомими. Ось чому й оригінал, і переклад перебувають стосовно світової літератури в паритетних стосунках. І, зрештою, виграє та культура, що має достатньо розвинену перекладацьку справу, а не та, де багато поліглотів, адже читання чужої літератури в оригіналі – ознака особистого інтелектуального рівня, а не набутку культури. Недарма Й. Бехер підкреслював: "Вагомих національна література немислима без гарної перекладної літератури" [6:47].

Для нормального розвитку дитини рідна література має постати в усій своїй повноті, тобто із залученням перекладних творів різного типу й характеру. З перекладними творами німецької літератури учні починають знайомитися на уроках зарубіжної літератури.

Важливо, щоб учителі побачили в перекладній літературі складову інкультурації дитини, входження її в сучасний розмаїтий полікультурний світ. Читаючи в перекладі українською мовою твори, що належать до світових шедеврів, учні починають розуміти велич і безмежні можливості нашої рідної мови, що передає їм найскладнішу змістову й естетичну інформацію. Переклад – дуже специфічна сфера мистецтва. Перекладний твір, на перший погляд, може здаватися повним аналогом твору оригінального. Так розуміє це і читач, який не знайомий з оригіналом, часто знаючи лише прізвище автора і не знаючи, хто перекладач. Переклад – це завжди і деяка інтерпретація трактування твору, в якому знаходить вираження ставлення перекладача до тексту, який він перекладає, і особливо його сприйняття. М. Рильський наголошував: перекладач повинен: вміти "ввійти у світ автора, підкорити йому свою індивідуальність; добре знати мову оригіналу і свою рідну мову; зберегти форму оригіналу (строфіку, чергування, характер рим); переклад повинен звучати в тому ж ключі, що й оригінал; окрім мови оригіналу, перекладач повинен знати звичаї, особливості історії, культури того народу, з мови якого він перекладає". К. Чуковський писав: "Чим талановитіший перекладач, тим повніше він перетворюється в автора", найгірший перекладач – букваліст глухий і сліпий до інтонації першоджерела" [7:8]. А. Тарковський вважав: "У найкращому перекладі від автора – 70-80%, від перекладача – 20-30% [7:8]. Будь-який твір може по-різному інтерпретуватися чужою мовою. Це залежить від потреб: хоче перекладач передати точний зміст усіх ужитих в оригіналі слів, хоче зберегти його зміст чи власне художню сутність, намагається якнайповніше зберегти мовні та національні особливості першоджерела чи хоче якомога адекватніше передати все це засобами рідної йому мови.

Своєрідним психологічним бар'єром при вивченні й використанні на уроках перекладних текстів є усвідомлення того, що розглядається не оригінал, а переклад, де часто мовні явища, які важливі для естетики художнього мовлення, відображені засобами іншої мови крізь призму мовного чуття перекладача. При перекладі через мовну специфіку, систему образів, символіку багато може втрачатися, і разом із зміною форми, що є неминучим, може зникнути те, ради чого і був створений твір. Тому дуже важливим є вивчення художніх творів на мові оригіналу й вивчення оригінальних творів у процесі навчання іноземних мов (ІМ). Учителю ІМ на своїх уроках може реалізувати частину завдань уроків зарубіжної й рідної літератури, здійснюючи міжпредметні зв'язки й міжкультурне виховання та навчання.

Протягом більш як двох століть лишається актуальною проблема вивчення культурних та соціальних особливостей народу, мова якого вивчається. Сьогодні нагального вирішення вимагає питання організації процесу навчання у вітчизняній школі таким чином, щоб ІМ вивчались як модель бачення світу цим народом та його сприйняття гуманістичних цінностей. В умовах гуманізації та гуманітаризації навчання особливого значення набуває знайомство учнів із літературою країни, мова якої вивчається. Володіючи універсальним впливом на

учнів, тексти художніх творів є найважливішим засобом залучення учнів до культури країни, мова якої вивчається, включаючи їх у світ загальнолюдських і морально-естетичних цінностей. Читання оригінальних текстів лінгвокраїнознавчого змісту дозволяє в комплексі й більш ефективно вирішувати завдання, які стоять перед учителем, через засоби ІМ, використовуючи їх загальноосвітній, розвиваючий та виховний потенціал.

Таким чином, читання іншомовної літератури й виявлення її взаємозв'язків із літературою рідною має стати невід'ємним компонентом процесу навчання ІМ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вервес Г.Д. В інтернаціональних культурних зв'язках. – К., 1976. – 387 с.
2. Франко І. Твори: в 20-ти т. – К., 1955. Т. 16.
3. Клименко Ж.В. Взаємозв'язане вивчення зарубіжної і української літератур у середній школі // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1996. №12. – С. 4-7.
4. Скугаревська Є.В. Переклад епохи романтизму // Матеріали VI міжнародної конференції "Мова і культура": В 5-ти т. – К., 1998. – Т. 3: Національні мови і культури в їх специфіці і взаємодії. – 112 с.
5. Москаленко М. Тисячоліття: переклад у державі слова. – К., 1965. – 127 с.
6. Дзюбишин-Мельник Н. Перекладна література як складова інкультурації дитини // Всесвітня література в загальноосвітній школі. – 1998. № 1. – С. 46-48.
7. Мацапура В.І. Особливості лірики та різні підходи до її аналізу // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 1998. № 11. – С. 6-10.

Матеріал надійшов до редакції 7.04.2004 р.

Прищеп В.А., Прищеп А.В. Художественный перевод как ретранслятор культуры на занятиях по иностранному языку.

Исследуются межлитературные связи и роль художественного перевода в процессе взаимообогащения национальных культур. Художественный перевод рассматривается как средство приобщения учащихся к мировой культуре на уроках иностранного языка и литературы.

Prischepa V.P., Prischepa O.V. Literary Translation as a Retranslator of Culture at the Lessons of a Foreign Language.

The article deals with the connections between the literatures of different nations and the importance of literary translation in the process of mutual enrichment of national cultures. Literary translation is considered to be a way of introducing the world culture to pupils at the lessons of a foreign language and literature.